

Stadspartners over hun Stad

TOEKOMSTPERSPECTIEF BINNENSTAD GRONINGEN 2035

"In Groningen is
de toekomst al
begonnen."

De binnenstad van Groningen moet een goed geregisseerd geheel van gastvrije initiatieven, verhalen en verblijfsfuncties zijn, die integraal met elkaar zijn verbonden.

INHOUDSOPGAVE

1. Voorwoord: gezamenlijke ambitie	4
2. Onze visie op Stad	10
3. Onze ambitie voor Stad	22
4. Onze aanbevelingen	32
5. Onze voorgestelde aanpak	38
6. Samen bouwen aan Stad van 2035	44
Bijlage: aanleiding van dit toekomstperspectief	46
Bronnen	50

1. VOORWOORD: GEZAMENLIJKE AMBITIE

De gemeente heeft ambitie voor de binnenstad van Groningen. Die luidt: **'In Groningen tonen we lef. We proberen nieuwe dingen die ze niet overal aandurven.'**

Wij, de stadspartners van Groningen, hebben het visiedocument strategisch kader Geleide groei van de gemeente ter harte genomen. Als natuurlijke gesprekspartners willen we samen met de gemeente en bewoners invulling geven aan de toekomst van Stad.

Onze wens is dat onze binnenstad over 10 jaar wordt geprezen als de meest gastvrije en vitale binnenstad van Nederland. Dat kan alleen als de gemeente en Stadgers samenwerken.

We hebben nagedacht over hoe de plannen voor de groter wordende binnenstad zich verhouden tot het huidige stadshart binnen de Diepenring. Want deze ontwikkelingen hebben

ook impact op de identiteit van Stad en op de buurten en straten die deel uitmaken van het stedelijk weefsel. Voor een bloeiende en economisch gezonde binnenstad wegen maatschappelijke betekenis en leefbaarheid even zwaar als levendigheid.

Met het ambitiedocument dat je nu in handen hebt, slaan we de eerste piketpaaltjes voor ons perspectief op de 'nieuwe' binnenstad.

Namens iedereen met een ondernemershart en een grote liefde voor Stad,

de besturen van Groningen City Club (GCC), Koninklijke Horeca Nederland, Afdeling Groningen en VNO-NCW MKB Noord

Open uitnodiging

We nodigen de gemeente, bewoners en andere gebruikers van Stad van harte uit om, in aanloop naar Let's Gro (november 2025), in een actieve dialoog met ons mee te denken over de keuzes en prioriteiten voor de toekomst, voor een stad met onderscheidend vermogen en een unieke identiteit.

Meedenken?
Neem contact op via groningencyclub.nl/toekomst

"Samen kom je verder en met hardop dromen bereik je meer."

Strategisch kader Geleide Groei (2024)

een vergezicht op de groeiende binnenstad van Groningen

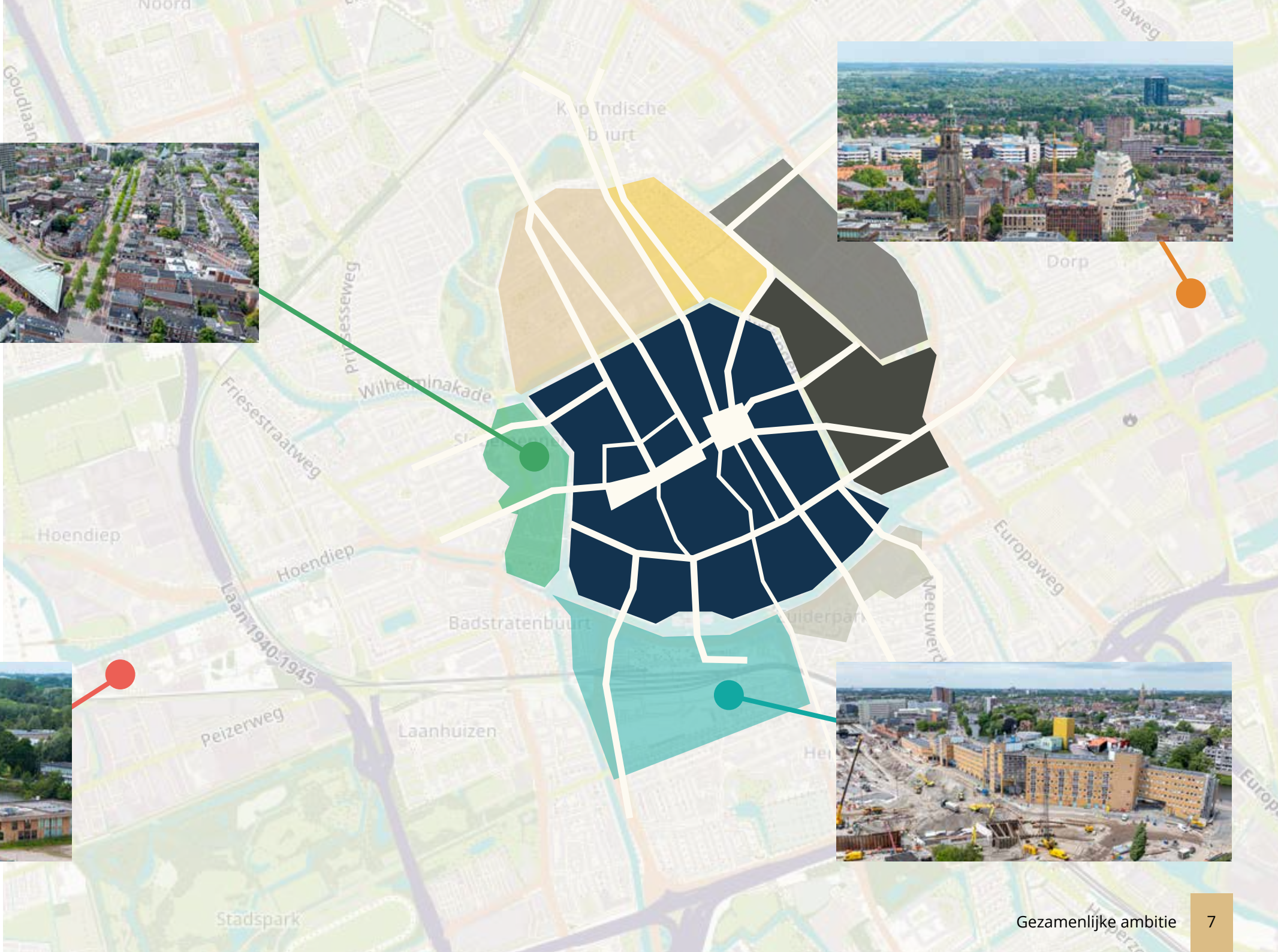
Met het visiedocument 'strategisch kader Geleide Groei' laat gemeente Groningen zien hoe zij de grotere binnenstad de komende 25 jaar wil positioneren tussen de plannen voor de ontwikkelgebieden in de stad en de hoofdassen die locaties als Suikerzijde en Meerstad verbinden met de binnenstad.

Download het Strategisch kader:

DE GROEIENDE BINNENSTAD VAN GRONINGEN

- Binnenstad Anno 2025
- Hortusbuurt
- Ebbingekwartier
- Gorechtbuurt
- Binnenstad-Oost
- Stadshavens
- Oosterpoort
- Spoorkwartier
- Suikerzijde
- Westerhavengebied

Wens voor de binnenstad

“Over 10 jaar is Groningen een metropool waar je als bezoeker minimaal 2x per jaar naar toe wilt, omdat ‘het’ daar gebeurt. De binnenstad is dé ontmoetingsplek van het Noorden.”

- Eric Bos, voorzitter Groningen City Club

Wat wil jij voor de binnenstad?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Drie brainstormsessies

Aan de basis van dit ambitie-document liggen drie brainstormbijeenkomsten, die we in de eerste helft van 2025 met 17 stadspartners hebben gehouden.

De gelegenhedscoalitie bestaat uit vertegenwoordigers van de lokale detailhandel, het grootwinkelbedrijf, horeca, vastgoed, het hoger onderwijs, marketing, de cultuursector en de vrijetijdsbesteding.

Het voorlopige resultaat van dit denkwerk is dit startdocument Toekomstperspectief Binnenstad Groningen 2035.

Wens

“Blijf druk uitoefenen richting de gemeente.”

- Fred de Bruin,
Groningen City Club

- ▶ Wat is onze gedeelde ambitie voor de binnenstad voor de komende 10 jaar en hoe verhoudt die zich tot de groeidoelstellingen van de gemeente?
- ▶ Wat is het grotere plaatje, wat zijn onze ambities, aanbevelingen en uitdagingen?
- ▶ Wat zijn de mijlpalen?
- ▶ Welke initiatieven versterken elkaar?
- ▶ Hoe komen we in een groter wordende binnenstad tot een totaalbeleving?
- ▶ Wat zijn de succesfactoren en hoe kunnen we die meten?
- ▶ Hoe verhouden we ons tot de plannen van de gemeente; wat is gewoon goed en wat kan beter?
- ▶ Wat betekent de inzet op de waarde van lokaal ondernemerschap, de ontwikkeling van deelgebieden en stadskwartieren?
- ▶ Hoe organiseren we de cruciale rol van vastgoedeigenaren in de binnenstad?

2. ONZE VISIE OP STAD

Stad van het Noorden

Groningen is dé stad van het Noorden. Kijk naar de hoeveelheid inwoners, kijk naar de centrumfunctie. In de wijde omtrek is er geen stad die eraan kan tippen. Dat komt niet zomaar uit de lucht vallen. Die positie stamt uit een ver verleden. Hier kun je lang of kort over praten, maar Groningen heeft lef. Altijd al gehad.

Ruimte Pioniersgeest Karakter

De kracht van Stad en ommeland

Als handelsstad en regionaal centrum is er geen concurrentie. Daar heeft Groningen zelf voor gezorgd door in het verleden af te dwingen dat alle handel in de ommelanden via de stad moest lopen.

Dat uitgangspunt heeft welvaart gebracht. En die voel je als je door de historische binnenstad loopt met haar imposante gebouwen en pleinen.

De Groningse kern berust op de unieke combinatiekracht van stad en ommeland met Groningen als dé plek voor positieve groei en transformatie.

Stad dankt haar ontwikkeling aan een combinatie van nuchtere mentaliteit, historisch erfgoed, kennis, cultuur, innovatie en ondernemerschap.

In Groningen is de toekomst al begonnen

Met de sprong over het Zuiderdiep en de Diepenring stapt onze binnenstad de tweede helft van de 21ste eeuw in. Een transitie naar de maatschappij van morgen, waar het heerlijk is om te wonen, te werken en te verblijven. Dat vraagt daadkracht en doorzettingsvermogen.

Met de drie Groningse kernwaarden stevig in de benen, zetten wij doelbewust in op twee ambities: een beter leven en een betere wereld.

We staan wereldwijd aan de vooravond van een nieuw tijdperk, met een duurzamere, gezondere en toekomstbestendige maatschappij. En dat is precies de stip aan de horizon waar wij in Groningen vol overtuiging naartoe werken.

Zo bouwen wij aan een toekomst met een gouden rand.

Wens voor de binnenstad

“De komende 10 jaar moeten we investeren in toegankelijkheid en veiligheid.”

- Gerrit Mulder, Maripaan Groep

In Groningen koesteren we met trots alle zaken die Groningen tot Groningen maken. Nergens doorsnee of dertien in een dozijn, overal authentiek en onvervalst. Eigen en eigenzinnig.

Af en toe koppig en soms ook ongezouten. Altijd goudeerlijk. We bewaken onze ziel en staan voor onze zaak. Typisch Gronings.

HIER ZIJN WE TROTS OP

- Groningen is een oude stad met een jong hart.
- Fietzers en voetgangers krijgen ruimte in onze autoluwe binnenstad.
- De onderscheidende mix van ketens, speciaalzaken, horeca, leisure, sportvoorzieningen, kantoorlocaties, zakelijke dienstverlening, cultuur, onderwijs en evenementen.
- De kwaliteit van de voorzieningen en investeringen in gastvrijheidsbeleving.
- Creativiteit, ambacht en lokaal ondernemerschap krijgen ruimte om te bloeien.
- Het vele monumentale water in en rond de binnenstad.
- De focus op verduurzaming, vergroening en investeringen in de 15-minuten stad.
- Groningen is een van de gezondste steden van Nederland (bron: Arcadis).
- Er is breed draagvlak onder inwoners voor (meer) toerisme.
- We staan in de top-15 van de economisch meest vitale steden van Nederland (bron: Goudappel).

Wens voor de binnenstad

“Samen, inclusief en digitalisering. De binnenstad is de huiskamer van Noord-Nederland, een groot dorp met stadse uitstraling. Sfeergebieden zijn belangrijk voor ondernemers.”

- Lieve ten Duis, Mary Jane Boetiek en Lutje Lokaal

- Stad heeft landelijk een top-3 notering in de biomedische sector en ict-sector.
- We zijn een van de meest leefbare steden van Europa (bron: Europese Commissie).
- Groningen is de jongste stad van Nederland door de hoeveelheid studenten. Dat zorgt voor meer levendigheid en diversiteit aan horeca, winkels, evenementen etc. dan niet-studenten steden. Dat maakt Groningen aantrekkelijk, ook voor andere doelgroepen zoals toeristen en jonge gezinnen.

HIER ZIEN WE UITDAGINGEN

- De binnenstad is in trek. Dat geeft druk op de ruimte in het stadshart, want niet alles past op de vierkante kilometer binnen de Diepenring.
- Met de sprong over de Diepenring, is investeren in verblijfskwaliteit en nieuwe functies in de wijken die nu nog niet als binnenstad worden aangemerkt, noodzakelijk. De Diepenring wordt een ontmoetingspunt.
- De uitbreiding van de binnenstad heeft ook effect op de huidige en toekomstige regelgeving en vergunningen.
- Voor zittende en nieuwe ondernemers en bewoners is het van belang dat er nagedacht wordt over welk effect, zowel positief als negatief, de groei heeft om verwachtingen, behoeftes en wensen in balans te brengen.
- Vastgoed in de binnenstad is door de hoge (huur) prijzen een geliefd beleggingsobject. Met een goede regie en vastgoedstrategie blijft de binnenstad een aantrekkelijke en levendige plek voor alle Stadgers, bezoekers en ondernemers. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt zowel bij de stadspartners als de gemeente.
- De 60.000 studenten zorgen ook voor uitdagingen, denk aan de hoeveelheid fietsen.

- De groeiende binnenstad heeft een direct effect op de belangrijkste hoofdstraten – de aanloopstraten – die doorgetrokken worden over de Diepenring en tot in de wijken. Straten als de Aweg, de Kraneweg, het Hoendiep, de Hereweg en de Nieuwe Ebbingestraat – belangrijke aders door de Schildersbuurt, Zeelheldenbuurt en Hortusbuurt – worden drukker.
- Het karakter van de aanloopstraten verandert. Hier ontwikkelen zich gemengde milieus door de functiemix, waardoor meer levendigheid ontstaat. Het is belangrijk dat deze functies elkaar aanvullen en versterken in plaats van verdrukken. Dit geldt zowel voor de huidige binnenstad als de grotere binnenstad.
- Er liggen kansen om met positieve sturing bij te dragen aan meer ruimte voor verblijf, groen, ondernemerschap én wonen.

Wens voor de binnenstad

“Het draait ook in 2035 om goede bereikbaarheid, onderlinge verbindingen, sfeer en een brede functiemix.”

- Sandra Pot, VNO-NCW MKB Noord

ONZE REFLECTIE OP STEDELIJKE DYNAMIEK

Net als alle andere populaire steden heeft Groningen de komende 10 jaar te maken met transformaties op diverse gebieden, zoals economie, cultuur, gastvrijheid en technologie. Deze vraagstukken houden gelijke tred met thema's als: de noodzaak om de stad te vergroenen en klimaatadaptief te maken, het werken aan een toegankelijke inclusieve stad en het herontdekken van de binnenstad als woonmilieu voor een diverse groep bewoners.

Drie stedelijke ontwikkelingen uitgelicht:

- De opkomst van de stad als verblijfsplek
- De balans tussen commercie en gemeenschap
- Het belang van plaatsbewaking

De stad als verblijfsplek, pleisterplaats en stadsoase

De stad wordt in de 21ste eeuw steeds meer een bestemming voor verpozen, ontmoeting, ontdekking en beleving. Die fluïde functies worden in de komende 10 jaar stukken belangrijker dan gericht winkelen en dagelijks boodschappen doen. Mensen willen niet alleen naar de binnenstad *moeten*, ze willen vooral in Stad *zijn*. Dat is een groot verschil.

In Groningen Stad van morgen ga je niet meer jachtig van winkel naar winkel. Je komt er voor spanning, ontmoeting en ontspanning. Je komt er óók om op adem te komen, om rust te vinden, om inspiratie op te doen.

Krachten bundelen is belangrijk. Een versnipperd centrum heeft geen aantrekkingskracht. Typisch stedelijke woonmilieus zijn gewild. Hoogstedelijk wonen, midden in de hectiek van de binnenstad. Of juist in de luwte: een achteraf gelegen binnenplaats, een zijstraat of een steeg waar het rustig is, maar met alle diversiteit en energie op steenworp afstand.

Van gebruik naar beleving

De nadruk verschuift grotendeels van functioneel (boodschappen, werk) naar emotie (verblijven, ontmoeten, ontdekken). Deze verandering vereist een fundamenteel andere houding ten aanzien van stadsontwikkeling, invulling van locaties en spreiding van functies. Met name de synergie tussen plekken is cruciaal voor een geslaagde pleisterplaats.

Op veel plekken in Stad is deze transitie al zichtbaar. Denk aan de groei van de daghoreca, de terugkeer van de populariteit van het aloude koffiehuis voor moderne vormen van gebruik, de roep om kleine struinstraatjes in plaats van grote praktische winkelstraten en de ombouw van woonruimte boven winkels naar studio's en appartementen.

Verblijfskwaliteit

De ideale binnenstad van de toekomst is dé perfecte mengeling van essentiële zaken en ontdekken. Een aanstekelijke mix tussen 'handig' en 'verrassend', komen wordt blijven, doen wordt dwalen. Goed bereikbaar, zonder parkeergedoe en voor iedereen toegankelijk.

We zijn daarin goed op weg! En we zien kansen. Zijn we al goed genoeg ingesteld op deze nieuwe dynamiek? Halen we het onderste uit de kan? Krijgen lokale ondernemers genoeg ruimte om op deze ontwikkeling in te spelen? En blijft er voldoende ruimte voor leefbaarheid met het groeiend aantal bewoners in de groter wordende binnenstad?

Het is zoveel meer, dan alleen iets nieuws, dan alleen een nieuw paar schoenen, een trui of wat je ook maar kunt bedenken. Het is zoveel meer, dan al dat tastbare, want het begon toen je binnenkwam, bij het vragen naar je dag, even te luisteren en simpelweg, aandacht te schenken.

- Myron Hamming, voormalig stadsdichter Groningen en spoken word artist

Uitdagingen tussen commercie en gemeenschap

- ▶ Grote steden hebben een aantrekkingskracht op investeerders en beleggers. Groningen wordt nog vaak onderschat door de Randstedelijke belegger met het idee 'Groningen is ver weg', terwijl de stad alles biedt op het gebied van wonen, werken en een aantrekkelijk opleidingsklimaat kent.
- ▶ Er zijn nog maar weinig tot geen hoogwaardige winkel-formules in de binnenstad en luxe kledingzaken zijn steeds zeldzamer.
- ▶ Lokale ondernemingen en bedrijven in de zakelijke dienst-verlening willen blijven, maar hebben te maken met hoge huren, snel stijgende vaste lasten en verkoopprijzen. Zij zijn hierdoor steeds vaker genoodzaakt om te vertrekken of zelfs te stoppen, tot groot ongenoegen van Stadjes, die met lede ogen toezien hoe bakkers, cafés en kleurrijke kleine initiatieven plaatsmaken voor ketens en beleggers. Hierdoor gaat de leefbaarheid van de binnenstad als servicegebied achteruit en het zorgt uiteindelijk voor een eenzijdiger aanbod.
- ▶ Commerciële vastgoedinvesteerders profiteren volop van het succes van de stad, maar is er sprake van wederkerigheid? Wie plukt de vruchten?

Balans tussen commercie en gemeenschap

Als je in een stad wilt wonen, recreëren of ondernemen, moet je het kunnen betalen. Wat er mogelijk is in steden wordt steeds meer een kwestie van geld. De vraag rijst: is de stad nog wel van iedereen? Wat heeft dat voor consequenties voor leefbaarheid en stadsontwikkeling? En wat kunnen we daaraan doen?

Parallel aan de huidige tijd waarin we ons grotendeels online bevinden, is er behoefte aan authenticiteit en oprechte aandacht

Betrokken vastgoedeigenaren

Wij vinden dat kleine en grote investeerders een verantwoordelijkheid hebben voor de stad. Bouwen en ontwikkelen aan de stad mag zeker winst opleveren, maar het betekent ook dat je iets terugdoet voor de stad met de betekenis economie als belangrijkste pijler. Daarnaast is het van belang om eigen, nieuwe, Groningse vehikels te creëren die het vastgoedspel mee kunnen spelen, met als hoofddoel het toevoegen van waarde aan de stad.

Lokaal eigenaarschap

Coöperatieve constructies zijn interessant. Denk aan winkelcorporaties waarbij het vastgoed weer eigendom is van de winkeliers. Of denk aan woningcorporaties die decennialang als instrument dienden om de stadsontwikkeling op gang te brengen, onder meer via strategische aankopen van vastgoed. Dergelijke vormen kunnen weer van grote waarde zijn met nieuwe doelstellingen die passen bij het nieuwe millennium.

Als we het succes van de stad willen vasthouden en als we de stad toegankelijk willen houden voor iedereen, is het essentieel

om de balans tussen commercie en gemeenschap te herstellen. Zeker op plekken waar de sleetsheid bijna doorslaat naar armoede.

Groningen kan hier als eigenzinnige stad in voorop lopen. Met trots een voorbeeld stellen: zo kan het ook!

Wens voor de binnenstad

“Balans, circulaire economie, aanbod voor alle doelgroepen.”

- Frederika Cazemier, Rijksuniversiteit Groningen

Meer ideeën voor lokaal eigenaarschap'?

Denk ook aan nieuwe ontwikkelingen: stichtingen en modern mecenaat met een ideële doelstelling, goed georganiseerde groepen 'Vrienden van Stad' die samen vastgoed opkopen ter meerdere eer en glorie van de binnenstad of zelfs een gemeentelijk ontwikkelbedrijf voor bijzondere locaties. Ze kunnen allemaal hun waarde bewijzen in de stad van de 21ste eeuw. Constructies die vóór alles draaien om waarde voor Stad. Om welzijn, welvaart en welbevinden voor alle Stadjes.

Het belang van plaatsbewaking

De komende jaren wordt er hard gewerkt om de Groninger binnenstad met de stadskwartieren als A-kwartier, en het Gelkingestraat- en Oosterstraat-gebied aantrekkelijk te maken voor ieder soort onderneming: van kleine speciaalzaken, kantoren en zakelijke dienstverleners tot grote retailers. Daarbij geldt: hoe beter de match tussen de ondernemer en het DNA van het stadskwartier, des te groter de aantrekkingskracht van dit gebied op de consument en bezoekers.

Een actueel voorbeeld is het Damsterplein dat in de zomer van 2026 getransformeerd moet zijn tot een aantrekkelijk koel, groen plein, rekening houdend met de historie van het gebied. In de nabijheid van het hoogstedelijk karakter van de nieuwe woonwijk Stadshavens.

Stadskwartieren en verblijfsgebieden

Stadswijken zijn bij benadering buurtjes waar een eigen energie en een gevoel van cohesie in de lucht hangt die niet altijd in woorden te vatten is. Wijken waar mensen simpelweg graag zijn. Ook in 2035 blijft het belangrijk te investeren in eigenzinnige stadskwartieren en verblijfsgebieden, met karakter, een aansprekende historie en zoveel mogelijk bijzondere invullingen.

Wijken die liefkozend worden genoemd door bewoners, als duidelijk is dat een bepaald kwartier echt eigen is en de grenzen regelmatig samenvallen met kenmerkende ruimtelijke structuren en sferen. Hier wordt van alles geregeld, van het onderhoud van de straat tot burenhulp.

Wens voor de binnenstad

“Nuchter en gastvrij, de binnenstad kent in 2035 overzichtelijke stadskwartieren of sfeergebieden.”

- Pier Tjepkema, eigenaar Laif & Nuver

Dit is de participatiesamenleving in optima forma met winkel- en ondernemersverenigingen die idealiter samen met de bewonersverenigingen de regie voeren en zorgen voor een kwaliteit, menselijke maat en veiligheid.

Met plaatsbewaking ontwikkel je doorlopend je stadsvisie vanuit alle verschillende invalshoeken, in samenspraak met alle lokale specialisten. Om zo regie vanuit je eigen gebiedsidentiteit te kunnen voeren.

Als we Groningen de komende 10 jaar ontwikkeld hebben tot prachtige stadskwartieren, die allemaal een deel van onze identiteit ervaarbaar maken, die naadloos aansluiten bij het overkoepelende verhaal van de hele stad, dan wordt alle losse Groningse kracht één geheel. Op die manier zijn we sterk genoeg om mee te bewegen met onze tijd én optimaal veerkrachtig te blijven bij alle uitdagingen die op ons afkomen.

Het imago van een stad wordt bepaald door de optelsom van alle menselijke ervaringen binnen de stedelijke omgeving. Met de stadskwartieren maken we beleefbaar waarom er niets boven Groningen gaat.

ONDERNEMENDE STAD

Groningen staat anno 2025 landelijk bekend als een ondernemende stad vol kennis en cultuur. In onze stad gaat lokaal ondernemerschap vele malen verder dan de handel tussen vraag en aanbod.

Groninger ondernemers zorgen voor economische veerkracht, diversiteit en werkgelegenheid. Zij dragen ook bij aan de leefbaarheid en sociale cohesie in buurten. Het midden- en kleinbedrijf in de binnenstad zorgt voor maatschappelijke impact. Deze ondernemers werken in en voor onze straten, buurten en stad, en dragen hun steentje bij aan de brede welvaart, ons welzijn en het ontwikkelpotentieel van Groningen.

Lokale ondernemers zoeken nieuwe samenwerkingen en verbindingen, bedenken innovatieve oplossingen en spelen in op de behoeftes van Stadgers, ommelanders en bezoekers. Ook als zij die soms nog niet zelf hadden bedacht.

Ondernemers tonen lef door creativiteit toe te laten. Dit is een mentaliteit die we als stad moeten koesteren. De stad is een ecosysteem om aan deel te nemen.

Ondernemen gaat niet alleen om financiële transacties, maar ook om relaties en sociale meerwaarde voor de directe omgeving.

Wens voor de binnenstad

“Hospitality, kwaliteit, geen anti-toeristen beleid.”

- Niek Strous, general manager WestCord Market Hotel Groningen

SWOT ANALYSE VAN DE BINNENSTAD

Sterkten

- » Diversiteit aanbod.
- » Kwaliteit openbare ruimte.
- » Eigen/gemoedelijk en gastvrij.
- » Eigen events als Eurosonic, Noorderzon, WinterWelvaart en Wintergoud.
- » Compacte binnenstad vol historie.
- » Nuchter, innovatief en ondernemend.
- » Kennisinstituten, hogescholen en universiteit.
- » Fantastische evenementen van hoog niveau.
- » Organisatiegraad ondernemers met GCC.
- » Hoog percentage zelfstandige ondernemers.
- » Brede en publieksvriendelijke programmering.
- » Gezond stedelijk kunst- en cultuurklimaat.

Zwakten

- » Aanloopstraten en steegjes benedenmaats.
- » Ontbreken van verbinding tussen gebieden.
- » Te weinig eensgezinde samenwerking.
- » Er is geen stadsbreed binnenstadmanagement.
- » Hoge huurprijzen en macht vastgoed.
- » Geen organisatiekracht vastgoed.
- » Diversiteit van aanbod onder druk.
- » Veiligheid, criminaliteit en ondermijning.
- » Stad te veel eiland in ommeland.
- » Geen samenwerking tussen cultuur en sociale projecten.
- » Geen eenheid in reclame-uitstraling passend bij sfeergebied in winkelstraten.

Kansen

- » Bruisende binnenstad.
- » Creatieve broedplaats/experiment.
- » Digitalisering en online vindbaarheid.
- » Trots op Stad.
- » Marketing Groningen als spil stadspromotie.
- » De plinten in de hoofd- en aanloopstraten.
- » Versterken van vrijetijdseconomie.
- » Groningen is geen middelmaat.
- » Toerisme uit Duitsland.
- » Krachtige kunstinstellingen en sterke cultuurmerken.
- » Ruimte voor experiment en talentontwikkeling.

Bedreigingen

- » Online winkelen en bereikbaarheid.
- » Ontbreken vernieuwingsdrang / eigenheid programmering van evenementen.
- » Grote events zijn moeilijker te organiseren.
- » Eigenheid Groningen staat onder druk.
- » Hoge huren bepalen typen huurders.
- » Wijken buiten binnenstad staan onder druk.
- » Druk van functies op de 1 km² van de binnenstad.
- » Weinig langetermijnvisie op gastvrijheid.
- » Te veel aandacht voor commerciële blockbusters.
- » Monotone stad mist vrije geesten.
- » Creatieve concepten wijken uit naar de rafelranden van de stad.

3. ONZE AMBITIE VOOR STAD

Stadgers en ommelanders zijn trots op hun stad. Stad kent een unieke sfeer waar bewoners, de regio, (kwaliteits)toeristen, expats en nieuw talent een warm welkom ervaren. Onze ambitie is groots: in 2035 worden wij geprezen omdat we de meest gastvrije en vitale binnenstad van Nederland hebben.

Groningen is een voorbeeld met haar ommekracht en pioniersgeest en weet als geen ander het belang van lokaal op waarde te schatten.

Wens voor de binnenstad

Versterk de verbinding tussen gemeente en ondernemers.”

- Luciano Tawikarja, voorzitter winkeliersvereniging Steenstilstraat

Gelukkig ben je
in Groningen, de
meest gastvrije en
vitale binnenstad
van Nederland

In 2035 ga je naar Stad, omdat:

- De binnenstad getransformeerd is naar een beleavingsgebied, waar stad en groen op logische wijze samenkomen.
- Het unieke karakter van Groningen behouden en versterkt is door onderscheidende stadskwartieren en verbindingsstraten van de woonwijken richting het historische deel van de binnenstad.
- De stad een uitgekende functiemix heeft die haar aantrekkingskracht versterkt.
- Er ruimte is voor de voetganger en je op de fiets te gast bent.
- De historische binnenstad zich blijft onderscheiden met kunst, cultuur, groen, erfgoed en een gastvrij karakter.
- Stationsgebied, het hoogstedelijke Spoorkwartier en de historische binnenstad toegankelijk met elkaar zijn verbonden.
- De grotere binnenstad het gevoel van de menselijke maat heeft behouden en een aantrekkelijke plek is voor Stadgers, ondernemers en bezoekers.
- Er nog meer ruimte is ontstaan voor innovatieve bedrijven en lokaal ondernemerschap.
- Stad dankzij slimme promotie bekend staat als goed bereikbaar en gastvrij.
- Het 'Gele Loper-gebied' echt aanvoelt als een gastvrije en groene entree van en naar het stationsgebied.

Fantastische verblijfs- gebieden met de fiets te gast en voetganger op één

In het bruisende centrumgebied is een optimaal woon- en verblijfs-klimaat gegarandeerd met stads-kwartieren, verbindingsstraten en deelgebieden binnen en over de Diepenring heen. Een plek waar iedereen welkom is, toegankelijk en bereikbaar.

Ontmoeting en beleving staan centraal, wat niet alleen blijkt uit de functionele inrichting van de openbare ruimte, maar ook uit de aandacht voor details en de gastvrije houding van ondernemers en instellingen.

Groene publieksruimtes en gezellige winkelstraten verrassen de bezoekers, waarbij de voetganger de hoogste prioriteit heeft en de fietser te gast is.

De straten bieden voldoende parkeerplekken voor fietsers om met gemak gericht hun dagelijkse boodschappen te doen.

Unieke mix aan functies

Een bezoek aan de binnenstad is in 2035 een totaalervaring van winkelen, leuke terrasjes, musea, culturele ontdekkingen, een vaartocht, een wandeling in het groen en het bezoek aan activiteiten.

De stad kent een verrassende programmering. Op 5 minuten fietsen van de historische binnenstad bevindt zich de oude tabaksfabriek van Niemeyer. Deze herontwikkeling van industrieel erfgoed heeft zich ontwikkeld tot de nieuwe culturele 'hotspot' dankzij zes Groningse culturele instellingen die meer cultuur voor meer publieksgroepen realiseren.

Toeristen die in veel grotere aantallen naar Groningen komen, boeken niet één maar minimaal twee of drie nachten, waardoor het zwaartepunt van bezetting niet alleen in het weekend ligt, maar gelijkmatig verdeeld over de week met een minimale bezetting van 85% over de week.

In 2035 heeft Stad zich ontwikkeld tot een 'servicegebied' waar verblijfskwaliteit en leefbaarheid hoog in het vaandel staan. Het behoud van belangrijke

voorzieningen is cruciaal. Het aanbod is complimentair aan elkaar, bijvoorbeeld nieuwe en tweedhandskleding- en schoenenwinkels worden afgewisseld met kler- en schoenmakers. Ook zijn er repaircafés en andere grondstof besparende initiatieven die worden opgevoerd als service. Circulariteit en de betekenis-economie zijn in 2035 de norm.

Binnenstad en modern Stationsgebied vormen één gebied

De samensmelting van de historische binnenstad met omliggende wijken, het vernieuwde stationsgebied en het hoogstedelijke Spoorkwartier, leidt er in 2035 toe dat de identiteit van Groningen als moderne, eigentijdse stad is versterkt.

De uitnodigende onderwijs-kwartieren en het groene UMCG-terrein zorgen voor een levendige atmosfeer die ondernemers, starters en internationale werknemers en studenten aantrekt.

Noord-Nederland

De groeiende binnenstad is in 2035 een beleavingsgebied met een bovenregionale verzorgingsfunctie en landelijke aantrekkingskracht. Stad, regio, bewoners, studenten, expats, én medewerkers van de onderwijscampussen, startups en scale-ups in de ict en life & health sciences weten het aanbod te waarderen en voelen zich er thuis. De binnenstad is met alle vormen van vervoer over land en water uitstekend bereikbaar.

Met de menselijke maat

In 2035 is recreatiedruk of 'overtourisme' niet aan de orde. Stad voelt niet anoniem aan. Dit geldt ook voor de stadswijken aan de overzijde van de Diepenring. Mensen kennen elkaar, kijken naar elkaar om en helpen elkaar. Dit zorgt ervoor dat het gevoel van eenzaamheid onder ouderen en alleenstaanden tot een minimum beperkt wordt.

Bewoners en bezoekers ervaren ontspanning in groene gebieden als het Noorder- en Zuiderplantsoen, of vinden rust op het Martini-kerkhof, als plein officieel geen stiltegebied, maar wel het groene hart van het kernwinkelgebied.

Onderscheidend vermogen

Groningen doet er alles aan om zich sterker te onderscheiden van andere noordelijke stadscentra zoals Leeuwarden, Zwolle en Assen.

De bijzondere connectie met het water wordt meer aangezet, de gezellige winkelstraten met lokale ondernemers ademen kwaliteit en beleving, en de warenmarkten op de Grote Markt, Vismarkt en A-kerkhof op dinsdag, vrijdag en zaterdag zijn een magneet voor Stad, regio en ommelanders.

De nauwe samenwerking van cultuur, onderwijs en evenementen zorgt voor nieuwe evenementen met een Groningse signatuur. Ook topsport met FC Groningen, Donar en Lycurgus is belangrijk voor onderscheidend vermogen.

We willen bestaande publiekstrekkers als Eurosonic, Wintergoud en Noorderzon behouden en verder ontwikkelen.

ZO ZIEN WIJ DE TOEKOMST VAN STADSKWARTIEREN EN DEELGEBIEDEN

Wij willen de identiteit van stads-kwartieren en deelgebieden verder versterken door te pleiten voor de ontwikkeling van gebieds-profielen. Met deze benadering kun je specifieke gebieden in de huidige binnenstad duidelijker positioneren. Stadgers en andere bezoekers begrijpen dan beter wat Stad te bieden heeft.

Vervolgens willen we gebieds-profielen ontwikkelen voor de aanloopstraten en wijken over de Diepenring, die de komende 25 jaar tot de binnenstad worden gerekend.

Doelstellingen

In een gebiedsprofielomschrijving staat ook duidelijk vermeld wat de unieke doelstellingen zijn van het stadskwartier of deelgebied, die de bewoners, ondernemers en bezoekers gaan ervaren. Verder wordt jaarlijks duidelijk vermeld welke projecten door de gemeente worden opgestart

om bijvoorbeeld de buurt te vergroenen, visueel te versterken, programmatische ingrepen in te bedden, en effectievere samenwerking op het gebied van schoon, heel en veilig te waarborgen. Ook wordt duidelijk vermeld hoe een ondernemers-vereniging of winkeliersvereniging is georganiseerd, en wat de rol is van de vastgoedeigenaren.

Identiteit

In het gebiedsprofiel worden de ambities voor het gebied omschreven en zijn actiepunten opgesteld. Wat maakt de buurt zo bijzonder? Wat zijn nu de kwaliteiten? Wat zijn voor straks de aspiraties en doelstellingen van de ondernemers en instellingen? Waar gaan we op inzetten de komende 10 jaar? Wat is de rol van de gemeente in het realiseren van deze ambities?

Antwoorden op die vragen moeten leiden tot een buurt waar

de Stadger zich weer meer thuis gaat voelen en trots op is, en waar de bezoeker geniet van de karakteristieke eigenschappen en veelzijdigheid die het stadskwartier of deelgebied te bieden heeft.

Dit vereist maatwerk, zoals het toestaan van buurtactiviteiten en lokale evenementen, en ruimte bieden aan goede initiatieven die het gebied of stadskwartier versterken.

Idealiter stel je in een gebiedsprofiel ook vast welk type bewoner (en dus woningen) past in de bestaande en nieuwe wijken van de grotere binnenstad. Door dit te kaderen ontstaat er vrijheid. Omdat een (nieuwe) bewoner dan bewust kiest voor een gebied.

Wil je wonen te midden van de reuring, of kies je voor een ander verblijfsklimaat met rust en meer ruimte?

Wens voor de binnenstad

“Over 10 jaar is Groningen de stad in Noord-Nederland waar je naar toe wilt gaan. De binnenstad moet onderscheidend zijn, de innovatieve geest moet merkbaar zijn. Ook het Zuiderplantsoen maakt deel uit van de grotere binnenstad als broedplaats.”

- Jan Gerbrand Krol, Ondernemersfonds Groningen

Welke ideeën heb jij voor de binnenstad als broedplaats?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

DE GEBIEDEN IN DE BINNENSTAD EN OVER DE DIEPENRING

Disclaimer: deze selectie en beschrijvingen zijn niet volledig en gebaseerd op gemeentelijke informatie, Visit Groningen en Marketing Groningen. Vermelde identiteitskenmerken zijn voor de verantwoordelijkheid van de stadspartners.

A-kwartier

Het A-Kwartier ligt rond de oevers van de Drentse A aan de westkant van de binnenstad. Al duizend jaar wordt dit handelsgebied bewoond. Hier is de oude haven van Groningen, musea en statige grachtenpanden. Kroon op het middeleeuwse patroon van straten en steegjes is de elegante A-Kerkstoren. Maar ook heel eigentijds: restaurants en horeca, trendy speciaalzaken en een modern winkelcentrum met ruime parkeergelegenheid omzomen de westflank. En verder: Rijksuniversiteit, spraakmakende architectuur of tot lofts verbouwde pakhuizen.

Identiteitskenmerken:
cultuur, sfeer, historie, ambacht, industrie, ateliers, stedelijke rust, water, speciaalzaken en nichewinkels

Hortusbuurt

De Hortusbuurt ligt tussen het Noorderplantsoen en de historische binnenstad. Het groene karakter is van grote waarde: een unieke woonplek die de groene long van de binnenstad herbergt. Het kent een combinatie van schipperswoningen, herenhuizen, een park om in te ontmoeten, verblijven en bewegen, en een grote diversiteit aan eet- en drinkgelegenheden. De Hortusbuurt is dat groene en gezellige stukje aan de noordkant van de binnenstad.

Identiteitskenmerken:
rust, ingetogen, slow-living, groen, spelen (Ossenmarkt), betrokken, dorps, echt contact

Ebbingekwartier

Op loopafstand van de Grote Markt, dicht bij het Noorderplantsoen en op de kopse kant van het Oosterhamrikkanaal bevindt zich Ebbingekwartier. Een gezonde, culturele en innovatieve woonbuurt, op de plek van het voormalige gasfabriekcomplex aan het Boterdiep in Groningen. Een autovrije, groene en gezonde woonwijk, waar kinderen veilig op straat kunnen spelen, en buurtbewoners elkaar in de hofjes, steegjes, daktuinen of in de gezamenlijke binnentuinen ontmoeten. In de buurt zelf is veel te doen: winkels, horeca, gemengd wonen en werken, stadsstrand, hotel en cultureel aanbod.

Identiteitskenmerken:
wonen, kunst en cultuur, autovrij, groen, ontmoeten

Gelkingestraat- en Oosterstraatgebied

Oosterstraat en Gelkingestraat zijn belangrijke routes van en naar de Grote Markt. De Oosterstraat heeft een goed gevulde functiemix,. De Gelkingestraat kent grote contrasten in aanbod en uitstraling. Beide straten zijn deels onderdeel van het uitgaansgebied. Er liggen plannen klaar om de straten prettiger en groener te maken voor alle gebruikers. Fietzers gaan vanaf 2026 in twee richtingen door de straten die meer groen en zitplekken krijgen. En de aansluiting met omliggende straten wordt verbeterd.

Identiteitskenmerken:
multifunctioneel, levendig, gangen en stegen, ondernemerschap

Grote Markt

Al meer dan 1000 jaar heeft de Grote Markt de functie van marktplaats. Sinds de transformatie is het mede dankzij het Forum een ontmoetingsplek geworden met een hoge verblijfskwaliteit. Het plein heeft een open karakter met ruimte voor grootschalige evenementen en diverse openbare zitplekken tussen groen- en waterelementen, waaronder de historische ster. De Grote Markt is voetgangersgebied, wel zijn er twee belangrijke fietsroutes van noord naar zuid langs het plein.

Identiteitskenmerken:
middenpunt, beleving, evenementen, toerisme, uitgaan, ontmoeten, herkenning

Herestraat

De Herestraat was de duurste en beroemdste winkelstraat van Groningen en één van de grote trekkers van de Stad. Deze brede winkelstraat herbergt een verscheidenheid aan grote winkelformules. De entree van de Herestraat aan de kop van het Gedempte Zuiderdiep begint in 2027 aan een tweede jeugd. Op de plaats van het huidige C&A-pand komt nieuwbouw met winkels en meer ruimte voor huurappartementen en een-gezinswoningen. Er wordt plek voor fietsen gecreëerd door de komst van een fietskelder.

Identiteitskenmerken:
A1-winkelgebied, beroemd, altijd reuring, publiekstrekker

Binnenstadscampus

De binnenstadscampus loopt van het Harmoniecomplex tot het gebied rondom de Broerstraat. Het Harmoniecomplex wordt verduurzaamd en beter ingepast in het Groninger stadshart. In samenwerking met de gemeente wil de Rijksuniversiteit een meer verbonden en herkenbare binnenstadscampus creëren, waarbij faciliteiten makkelijk kunnen worden opengesteld voor evenementen en tentoonstellingen, die ook stadsbewoners aanspreken.

Identiteitskenmerken:
studenten, letteren, wetenschap, kennis, historie

Singelgebied

In het entreegebied ligt de focus op stads wonen, wandelen, flaneren en ontmoeting. Het kent twee smaken. Allereerst het gebied en tussen het Zuiderdiep, dat van oudsher ook een singel is, en de binnensingels: Ganzevoort-singel. Coehoornsingel en Here-binnensingel. Dit deel is stads. Op de voormalige stadswallen liggen de Praediniussingel, de Ubbo Emmiusingel, de Heresingel en de Radessingel. Dit deel is lommerrijk, en kenmerkt zich door villa's langs het water met uitzicht op het Hoofdstation en Groninger Museum.

Identiteitskenmerken:
wonen, kantoren, diensten, groen

Oosterpoort - Oud-Zuid

De Oosterpoortbuurt binnen de wijk Oud-Zuid ligt tussen het Verbindingskanaal, het Winschoterdiep, de zuidelijke ringweg en de spoorlijn Groningen-Assen. De buurt wordt gekenmerkt door relatief kleine, oudere woningen. Oosterpoort is een dorpje in de stad. Rustig, maar altijd levendig. Studenten, stellen, jonge gezinnen en ouderen door elkaar. Aan de rand van de wijk staat het cultuurcentrum SPOT/ De Oosterpoort, waar vroeger het veemarktterrein stond. Een aantal van de cafés uit die periode en een bewaard gebleven poort van baksteen zijn het enige restant van de levendigheid die hier destijds heerste.

Identiteitskenmerken:
levendig, gemêleerd, cultuur, wonen, spoor

Spoorkwartier - Rivierenbuurt

Aan de zuidkant van het Hoofdstation, dat moet uitgroeien tot het meest groene stationsgebied van Nederland, komt Spoorkwartier. Een autoluwe stadswijk met woningen, kantoren, winkels en aan het plein het muziekgebouw de Grote Popzaal. Goed verbonden met de historische binnenstad via de fietstunnel in aanbouw onder het station door. Hier krijgen alle zuidelijke wijken een nieuwe verbinding voor fietsers en voetgangers richting het station en de binnenstad. Het Stationsgebied is onderscheidend en de stijl is typisch Groningen.

Identiteitskenmerken:
wonen, muziek, werken, reizen, ontmoeten

Sontweggebied en Damsterdiep

Het gebied rond het Eemskanaal, tussen het Damsterdiep en de Sontweg, verandert vanaf 2026 in Stadshavens. In de plannen voor het nieuwe woon-werkgebied komen er in totaal 3.300 nieuwe woningen, 33.000m2 commerciële en maatschappelijke voorzieningen en een groot Havenpark. Er wordt geïnvesteerd in fiets- en wandelpaden, kades en extra pleinen als ontmoetingsruimte. Het Damsterdiep verandert in een groene stadslaan. En op het terrein van de zandoverslag komt een groot park met veel groen en ruimte voor sport en spel. De EMG-silo, de zakkenloods en de Cova-schoorsteen blijven behouden.

Identiteitskenmerken:
bedrijvigheid, water, havens, wonen, werken

4. ONZE AANBEVELINGEN

Ook in 2035 kijkt men in Stad naar de toekomst. De binnenstad is een creatieve broedplaats waar ondernemerschap, cultuur en kennis centraal staan. Investerings in klimaat-adaptatie, circulariteit en innovatie versterken sectoren als retail, zakelijke dienstverlening, horeca, sport en cultuur. Dit alles draagt bij aan een robuuste en duurzame groei van de brede welvaart en zorgt voor een toename in:

- » Aantallen bezoekers
- » Herhaalbezoeken
- » verblijfsduur
- » Bestedingen
- » positieve reviews

Wij pleiten voor veel meer cultuur, muziekpodia en vermenging van kunstvormen. Niet alleen fysiek, maar ook online voor een totaalbeleving in aantrekkingskracht en vindbaarheid.

Hier maken wij ons als stadspartners hard voor:

- ▶ Het samenspel van retail, horeca, vrijetijdsbesteding, ondernemers, groen, cultuur, historie, ambacht, kennis, kantoren en sportvoorzieningen zorgen voor een gevarieerde functiemix waarbij lokale ondernemers floreren en Stad een geliefde plek is om te verblijven en te ontmoeten.
- ▶ Om de zwakke positie van retail te versterken, en lokale ondernemers gelegenheid te bieden aan te haken bij consumententrends, pleiten we ervoor dat de mogelijkheden voor functiemenging worden verruimd.
- ▶ Sta op specifieke plekken meer kwalitatief hoogwaardige horeca toe. Hierdoor versterk je het unieke karakter van de groeiende binnenstad. Leg de wildgroei van dag- en bezorghoreca aan banden, niet met algemeen beleid maar met maatwerk. Denk hierbij ook aan een rol van een stadsmakelaar.
- ▶ Intensiever gebruik van het Noorderplantsoen en Zuiderplantsoen door bewoners en bezoekers van evenementen vereisen extra investeringen.
- ▶ De openbare ruimte wordt door de gemeente onderhouden op kwaliteitsniveau A+ (zeer goed). Ondernemers zullen hier actief aan moeten bijdragen.

- ▶ Handhaaf het fiets-fout=fiets-weg beleid om een goede toegankelijkheid van de binnenstad te garanderen in het kernwinkel c.q. verblijfsgebied op en rond de Grote Markt. Voer dit beleid op een gastvrije manier uit, door er duidelijk en positief over te communiceren en in samenwerking met ondernemers.
- ▶ Het is van belang dat er voldoende fietsparkeergelegenheid is waarbij ook gekeken dient te worden naar service- en gemakspotjes. Te denken valt aan ruimere plekken, goed toegankelijke fietskelders, oplaadpunten, fietsreparatie, lockers en toiletten.
- ▶ Creëer meer ruimte voor groen, way finding, servicepunten en openbare zitgelegenheden, om Stad uit te dragen als de huiskamer van Groningen en de regio.
- ▶ Er is begrip voor het besluit om vanaf 1 juli 2025 geen nieuwe grote supermarkten in de huidige binnenstad toe te staan, en de komst van speciaalzaken van lokale ondernemers te bevorderen.
- ▶ Moedig vestigingen van landelijke winkelketens aan om zich te organiseren (grote winkeloverleg) en rekenschap te geven van verantwoordelijk om het community gevoel van Stad te ondersteunen.
- ▶ Vernieuwend vastgoed werkt in Stad vanuit het principe mens / maatschappij, planeet, winst (people, planet, profit), in die volgorde.

- Kies bij de Herestraat voor een mooie entree aan beide kanten en zoek actief naar onderscheidende, verrassende en innovatieve formules die Stad als duurzame stad benadrukken.
- De herontwikkeling van het C&A-pand op de kop van de Herestraat, met een reeks maatwerkoplossingen, voegt waarde toe en vergroten de leefbaarheid van de binnenstad. Pas deze aanpak ook toe in andere straten rond de Grote Markt.
- Wij zijn gematigd positief over de invoering van de zero-emissiezone. Neem de ondernemers die investeringen moeten doen hierin mee. Organiseer meer maatschappelijke- en gezondheidsvoorzieningen in de groeiende binnenstad, zoals kinderdagverblijven, sportvoorzieningen en huisartsenposten, op plekken waar geen vraag meer is naar winkel- en horecameters en passend bij het gebiedsprofiel en identiteit van het gebied.
- Het herdefiniëren van de binnenstad - zoals het toevoegen van bestaande en nieuwe wijken buiten de Diepenring - heeft gevolgen voor vergunningen en regelgeving. Overleg met de gemeentelijke afdelingen; economische zaken en ruimtelijke ordening is nodig om de impact op (nieuwe) ondernemers goed te regelen.
- Een aantal portefeuilles zouden onder een wethouder moeten vallen, zoals: Economische Zaken, Binnenstad, Evenementen en Vrijetijdseconomie.

“Het centrale gebied rond de Grote Markt moeten we verruimen, met meer reuring in de schil erom heen.”

- Jan Akkermans, voorzitter Koninklijke Horeca Nederland, afdeling Groningen en eigenaar Garde Hotels

Waar mag er meer reuring komen?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ENKELE CONCRETE IDEEËN EN VOORSTELLEN VAN STADSPARTNERS VOOR DE BINNENSTAD

- ▶ Ontwikkel in het Damsterdiepgebied en de Stadshavens een dependance van een museum met internationale allure.
- ▶ Ontwikkel in het A-kwartier een vaartdienst met hop-on hop-off mogelijkheden voor toeristen.
- ▶ Maak de gebouwen van Academie Minerva op de Praediniussingel en Gedempte Zuiderdiep meer zichtbaar.
- ▶ In de Gele Loper moet er een wijkhub komen. Het gebied tot aan het station moet zich omvormen naar een gastvrij gebied voor bewoners, ondernemers, kantoren en bezoekers.
- ▶ Wijs straten aan waar je meer regie op het aanbod gaat voeren: sfeer, starters, creativiteit, zakelijke dienstverlening, speciaalzaken en ambachten.
- ▶ Creëer veel meer serviceplekken in de binnenstad, ook voor mindervaliden. Bied elektrisch vervoer voor ouderen.
- ▶ Transformeer de Stadsschouwburg als belangrijkste theater van stad en ommeland tot een toeristische trekpleister.
- ▶ Ontwikkel in de buurt van de Stadsschouwburg en UMCG een NEMO-achtig wetenschap- en tech nologiemuseum voor scholieren en studenten waar kennis, innovatie en wetenschap een belangrijke rol spelen.
- ▶ Werk aan een slim en gastvrij way-finding systeem dat bezoekers intuïtief door de binnenstad leidt: van aankomstlocaties tot culturele hotspots en gezellige winkelstraten. Een beleving die het verhaal van Grunn vertelt, en de identiteit versterkt als innovatieve, toegankelijke en levendige stad.
- ▶ Maak bij de entree Herestraat-Zuiderdiep meer ruimte voor terrassen. Een horecaplein met ruimte voor kleine events.
- ▶ Stel als ambitie dat het nieuwe stationsgebied het meest groene stationsgebied van Nederland wordt, zodat het een natuurlijke overgang vormt via het Groninger Museum naar het groene Singelgebied.
- ▶ Breng het Prins Claus Conservatorium op de Meeuwerderweg onder bij het Spookkwartier.
- ▶ Gebruik het water voor (logistiek) vervoer in plaats van de auto.
- ▶ Creëer in het Spookkwartier ruimte voor een cultuurcentrum waar studenten van Hanze, NHL Stenden, Noorderpoort en Alfa-college onderwijs in de praktijk kunnen volgen.
- ▶ Stel een sfeerteam per stadskwartier en deelgebied aan dat de identiteit, kwaliteit en programmering bewaakt op basis van het gebiedsprofiel. De gemeente kan faciliteren. Het binnenstadmanagement moet het uitvoeren en beheren.
- ▶ Bied onderdak aan de toekomstige AI-factory bij de herinrichting van het Oosterpoortgebied in Oud-Zuid.
- ▶ Creëer bij renovatie van De Oosterpoort een overdekte versmarkt met aanbod lokaal voedsel.

5. VOORGESTELDE AANPAK

De binnenstad van Groningen maakt een schaa sprong in ruimte, programmering en kwaliteit. Wij stellen voor om samen met Gemeente Groningen en alle stadspartners te werken aan een vitale en toekomstbestendige economie.

Zo zien wij dat voor ons:

Gouden Cirkel Dialoog

In de gouden cirkel voeren alle betrokkenen - ondernemers, cultuur, onderwijs, vastgoed, bewoners en gemeente - als gelijkwaardige partners de dialoog over de geleide groei van de binnenstad.

Focus telkens op één verblijfsgebied

Iedere twee jaar brengen we één stadskwartier of verblijfsgebied, vanuit een gedragen richting, verder. Zo garanderen we dat de hele binnenstad zich continu blijft ontwikkelen.

Samen investeren

Om grotere opgaven en transitie s het hoofd te bieden, hebben we elkaar nodig. GCC vertegenwoordigt de 1500 ondernemers van de bestaande binnenstad. Via het Ondernemersfonds Groningen investeren we mee in een economisch vitale en gastvrije binnenstad.

Samenwerken aan de groeiende binnenstad kan door:

- » Creatieve bedrijvigheid te sturen.
- » Mogelijkheden te bieden aan starters en nieuwe bedrijven.
- » Per projectthema een integrale schouw uit te voeren.
- » Een team van stadspartners te leiden dat per stadskwartier of verblijfsgebied de identiteit, kwaliteit en (niet-fysieke) programmering bewaakt en aanjaagt.

Een actieve rol van ondernemers

Wij willen dat ondernemers een actieve rol gaan spelen, variërend van schoonmaakbeleid en onderhoud tot de programmering van events. We moeten alles wat er al is, slimmer met elkaar gaan verbinden.

Ondernemers maken onze mooie stad met aantrekkelijke winkels, gewaardeerde diensten en bruisende horeca, cultuur, plekken voor ontmoeting en evenementen.

Zorgen voor een goed vestigingsklimaat

De gemeente zorgt voor een vestigingsklimaat waardoor private investeringen lonen voor de investeerder.

Voortbouwen op successen

We bouwen richting 2035 voort op de resultaten: een goed vestigingsklimaat voor startups, sterke internationale aantrekkingskracht en een sterke buurteconomie.

Versterken van lokaal ondernemerschap

Bedrijven volgen werknemers en werknemers willen wonen in een authentieke stad met eigenheid en verscheidenheid. We gaan ondernemers nog meer attenderen op mogelijkheden om kennis op te doen en te leren via de Groninger Ondernemers Academy.

Naar een onafhankelijke binnenstadorganisatie

Zonder de levenskracht en het verdienvermogen van een sterk ondernemersnetwerk verliest het centrumgebied van Groningen haar vitaliteit. GCC houdt in 2025 de organisatievorm van haar eigen organisatie tegen het licht en onderzoekt de opties om in 2026 een binnenstadmanagement organisatie op te richten.

De huidige Bima en Co-Bima (operationeel) overleggen met de gemeente zijn nog niet onafhankelijk. We pleiten voor een onafhankelijke organisatie, waarin de gemeente één van de

stadspartners is in plaats van de bovenliggende partij.

Een centrummanager voor alle stadspartners

De huidige centrummanager spreekt vooral namens de 1500 ondernemers in Stad en nog niet namens cultuur, onderwijs en andere stadspartners. Wij vinden dat de nieuwe binnenstadorganisatie een binnenstadmanager moet hebben, die er voor alle stadspartners is. Samen met de gebiedsmanager Centrum van de gemeente werkt deze persoon dagelijks aan de groeiende binnenstad.

Fred de Bruin, Jeanet de Groot, Sandra Pot, Nynke Kloosterman, Eric Bos

Wens

“Over 10 jaar werken de stadspartners en gemeente al jarenlang succesvol samen aan de beste binnenstad van Nederland.”

- Eric Bos, voorzitter
Groningen City Club

Oog voor brede welvaart

We willen een balans vinden tussen economie, duurzaamheid, ruimtelijke en sociaal-culturele effecten in de binnenstad. Naast economische zijn ook ecologische, ruimtelijke en sociaal maatschappelijke indicatoren nodig om inzicht te krijgen in de welvaartsontwikkeling.

Uit onderzoek van Atlas voor Gemeenten blijkt dat de brede welvaart van mensen in de gemeente Groningen achterblijft in vergelijking met de acht grootste steden. Door te investeren in de grotere binnenstad willen we deze achterstand inlopen.

Data inzetten

De beste besluiten neem je op basis van feiten. Zo kun je gewenste ontwikkelingen aanjagen en ongewenste effecten bijsturen. Met de inzet van data brengen we het gedrag en de behoeften van gebruikers van de binnenstad in kaart met informatie over koop- en bezoekersstromen, verkeer, leefbaarheid, etc. Zo behouden we de balans tussen levendigheid en leefbaarheid.

Landelijk onderzoek wijst uit dat bezoekers het langst verblijven in grote historische binnensteden met een divers aanbod én een bovenregionale verzorgingsfunctie.

Al die informatie, bijvoorbeeld verzameld in een dashboard, geeft een rijk en actueel beeld van het functioneren van de binnenstad. De vraag is of we de juiste instrumenten en sturingsmechanismen hebben om onze binnenstad aan deze kennis aan te passen. GCC onderzoekt samen met de gemeente of een dashboard mogelijk is die idealiter geïntegreerd kan worden met data van de gemeente.

Nieuwe stadskwartieren en een actieagenda

De stadspartners willen samen met de gemeente en het centrummanagement i.o. een actieagenda opstellen voor de toekomstige en bestaande stadskwartieren. Het doel is het versterken van de identiteit door conceptontwikkeling en branding van (deel-)gebieden.

Het vestigingsklimaat moet worden verbeterd om de optimale functiemix voor de groeiende binnenstad te blijven waarborgen.

Blijven samenwerken aan gevarieerd aanbod

De gemeente werkt samen met Koninklijke Horeca Nederland, GCC, Lutje Lokaal en Marketing Groningen aan een samenhangend, gevarieerd en lokaal aanbod van ondernemers op het gebied van horeca, retail, leisure, sport en cultuur. De 'toolkit voor startende ondernemers' is daar een goed voorbeeld van.

Hoge huren het hoofd bieden

De hoge huren zijn voor veel lokale ondernemers moeilijk te betalen. Samen met ondernemers en vastgoedeigenaren werken we aan een vernieuwde indeling die meer ruimte biedt aan lokale zaken. De gemeente wil vanuit het ontwikkelbedrijf meer grip op vastgoed.

Wij steunen de oprichting van een ondernemerscorporatie en het voornemen een gebiedsmakelaar aan te stellen, die als aankoopmakelaar aan de kant

van de ondernemer staat en adviseert. Het toekomstige binnenstadmanagement heeft dan een vestigingsadviseur nodig, die dient als gesprekspartner voor de gemeente, ondernemers en de makelaars.

MIJLPALEN OP WEG NAAR 2035

Er zijn een aantal prestaties die we als stip op de horizon zetten. Als extra motivatie om onze ambities te bereiken.

- Groningen heeft het meest gastvrije en vitale binnenstedelijk belevingsgebied van Nederland (nieuw onderzoek).
- Groningen staat in de top-5 van meest aantrekkelijke binnensteden (Atlas voor gemeenten editie 2035).
- Groningen staat in de top-5 van aantrekkelijkste woongemeenten (Atlas voor gemeenten editie 2035).
- De warenmarkt op zaterdag wint opnieuw in 2035 de verkiezing 'Beste Markt van Nederland' (verkiezing CVAH).
- Groningen bereikt de top-5 van de lijst van de 'Vitaliteits-benchmark Centrumgebieden 2035', uitgevoerd door Goudappel.
- Groningen stijgt naar de top-10 van de Beleggingsmarkt Outlook 2033-2035 van Achmea Real Estate.
- Het koopstromenonderzoek (KSO), dat minimaal eens in de vier jaar gehouden wordt, toont positieve cijfers op het gebied van dagelijks aanbod en recreatief winkelen.

SUCCESSFACTOREN EN METINGEN

Om het succes van onze visie te meten richting 2035, hebben wij als verenigde stadspartners de volgende parameters opgesteld. We willen daarvoor wel een nulmeting doen.

Hogere waardering en eigenheid

- Groningen wordt geroemd omdat het aan de status quo durft te tornen.
- Het verhaal en de identiteit van Groningen wordt breed herkend en gedeeld via sociale media.
- Stadgers zijn nog trotser op hun binnenstad.
- Economisch onderzoek toont aan dat een breed scala aan bezoekersgroepen veel waardering heeft voor het aanbod in de binnenstad.
- Nieuwe binnenstedelijke gebieden aan de overzijde van de Diepenring floreren en trekken nieuwe bewoners en ondernemers.
- De binnenstad van Groningen heeft een positief imago door:
 - » Aanbod aan winkels, leisure, horeca cultuur en evenementen,
 - » betaalbaar parkeren, fietsgarages, goede bereikbaarheid,
 - » kwaliteit in beleving en de goed verzorgde openbare ruimte.

De samenwerkende stad

- De goede organisatiegraad van het vastgoed zorgt voor betere verhoudingen en afspraken.
- De binnenstadmanagementorganisatie vertegenwoordigt alle functies in de binnenstad.
- Cultuur- en sociaal ondernemers trekken samen op in de binnenstad met projecten die een blijvende investering in de samenleving zijn.

De economische waardering van Stad

- Bezoekers besteden per bezoek een hoger bedrag in de binnenstad.
- Het succes van de ondernemers vertaalt zich in duurzame financiële resultaten en de bijdrage aan een veerkrachtige lokale economie.
- De werkgelegenheid in de binnenstad groeit dankzij de stijgende omzetten en een toenemende vraag naar voorzieningen voor bezoekers.
- Het investeringsvermogen van aanbieders en eigenaren in de binnenstad neemt toe.

De aantrekkingskracht van Stad

- Toeristen verblijven in 2035 langer in de binnenstad, de waardering voor hotels en accommodaties neemt zienderogen toe.
- Het aantal combinatiebezoeken - meerdere activiteiten in één bezoek – neemt toe.
- De regiobewoner maakt meer gebruik van alle voorzieningen in Stad.
- (Inter)nationale bedrijven kiezen in 2035 veel vaker voor Groningen als locatie voor congressen, en voor de binnenstad als plek om te overnachten, te verblijven en en geld te besteden.
- Het aantal herhaalbezoeken stijgt.

Wens voor de binnenstad

“Het draait vooral om het creëren van een veiliger binnenstad om in te wonen en werken.”

- Ron Overbeek, eigenaar Statement Communicatie

De ondernemende stad met hart voor lokaal

- De Groningse binnenstad wordt gezien als een populair belevingsgebied waardoor met name meer lokale ondernemers en speciaalzaken zich willen vestigen.
- De plinten in hoofd- en aanloopstraten van Stad bieden ruimte aan lokale ondernemer.
- De stad heeft een positieve reputatie onder ondernemers in alle sectoren doordat de gemeente stimuleert en faciliteert om succesvol lokaal te kunnen ondernemen.
- Het percentage ondernemers is gegroeid van 74% (2022) naar 90%.
- Ondernemers met vernieuwende concepten zijn óók te vinden in de binnenstad, omdat daarvoor ruimte is gemaakt in de lokale regelgeving.
- Groningen is opnieuw dé stad voor creatievelingen, vrije geesten en cultuurminnaars.
- Culturele en maatschappelijke instellingen behouden een vrijstelling van de belasting.

6. SAMEN BOUWEN AAN STAD IN 2035

Een binnenstad die voelt als een huiskamer, is geen blanco canvas waar iedereen zich naar hartenlust kan uitleven. Het is een goed geregisseerd geheel van gastvrije initiatieven, verhalen en verblijfsfuncties die onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden.

Stadspartners en bewoners nodigen nadrukkelijk de bezoeker uit om met respect voor de eigenheid gebruik te maken van de gastvrije binnenstad. Onze toekomstvisie sluit daarmee aan bij de bevindingen uit het ambitiedocument 'Vrijetijds-economie Groningen', samengesteld door Ginder.

Naast de bewoner is de ondernemer als ambassadeur onmisbaar. Hij of zij kan als geen ander meebewegen, denken in mogelijkheden en een bron van verfrissende ideeën zijn.

Lokale ondernemers zijn het gezicht van de stad, het eerste aanspreekpunt én het luisterend oor van hun bezoekers. Hun betrokkenheid, gastvrijheid en veerkracht geven kleur aan het decor van Groningen; ondernemers houden de binnenstad levendig, veelzijdig en aantrekkelijk.

Dit Toekomstperspectief is een warme uitnodiging aan de gemeente om intensief samen te werken als partners. Vanuit respect en wederkerigheid.

De gezamenlijke positieve energie geeft richting aan de toekomst.

De binnenstad van Groningen moet richting 2035 uitgroeien tot een levendig, modern en welvarend stadsdeel voor iedereen; waar de balans tussen gezond leven en succesvol ondernemen optimaal is.

Waar we de menselijke maat niet uit het oog verliezen, en het keer op keer voelt als thuiskomen voor toerist, Stadger en ommelander.

Er gaat niets boven Groningen.

Mede namens de gelegenheids-coalitie van stadspartners: KHN Afdeling Groningen, GCC en VNO-NCW MKB Noord.

Groningen, 18 juni 2025

Open uitnodiging

Bij deze nodigen we gemeente, bewoners en andere gebruikers van Stad van harte uit om met ons mee te denken over de keuzes en prioriteiten voor de toekomst van Stad.

Meedenken?
Neem contact op via
groningencityclub.nl/toekomst

Wens voor de binnenstad

“Ontmoet, inspireer, verdwaal en durf vooral anders te zijn. Groningen is een dynamische plek, die mee beweegt en waar gespeeld mag worden. In de breedste zin van het woord”

- Nynke Kloosterman, coördinator binnenstadsmanagement
Groningen City Club

AANLEIDING VAN DIT TOEKOMSTPERSPECTIEF

BIJLAGE

De beleidsnota strategisch kader Geleide Groei zien wij als een integraal plan voor de doorontwikkeling van de binnenstad, dat (mogelijk als programma) onderdeel zal uitmaken van de volgende omgevingsvisie.

Voormalig stadsbouwmeester Nathalie de Vries zei hierover:

"We weten dat we volop willen inzetten op juist meer groen en blauw, gemengde programma's en de toevoeging van milieus en gebouwtypen die in de huidige binnenstad ontbreken. Andersom kunnen we ook de wijken rondom de stad meer verdichten met een grotere diversiteit aan zowel woonprogramma als publieke ruimtes en functies. Betere verbindingen met omliggende wijken hebben ook effecten op het veelzijdig houden van activiteiten in de binnenstad, en daarmee het opschuiven van de grenzen van de binnenstad."

(bron: Gebiedsontwikkeling.nu)

Het gemeentebestuur praat sinds het voorjaar van 2025 met bewoners, ondernemers en maatschappelijke organisaties over de nieuwe omgevingsvisie.

In 2026 is de ontwerp-omgevingsvisie gereed. De nieuwe gemeenteraad zal naar verwachting begin 2027 de definitieve omgevingsvisie vaststellen.

Wat is de visie voor over 25 jaar?

- De kwaliteit van het centrum als plek om te wonen moet worden versterkt. Rekening houdend met nieuwe ontwikkelingen zoals bij het Hoofdstation en het UMCG. In het centrum moet voor meerdere doelgroepen worden gebouwd.
- Daarnaast staat het thema diversiteit hoog op het verlanglijstje van de grotere binnenstad. Winkels, horeca, leisure, dienstverleners en woningen mogen elkaar gerust afwisselen.
- Omgeving van cultuurcentrum Oosterpoort, UMCG en spoorgebied mogen 'verdicht' worden. Ook de wijk ten zuiden van de parkeergarage aan het Damsterdiep is een 'ontwikkelgebied'.
- De overlast (criminaliteit/ondermijning) in het Noorderplantsoen, Stadsstrand en gebied tussen Hoofdstation en Vismarkt moet worden verminderd.
- De komende jaren worden er grote stappen gemaakt in het verduurzamen en vergroenen van de binnenstad, ook in de wijken buiten de Diepenring.
- In de grotere binnenstad moeten relatief minder studenten en veel meer ouderen en gezinnen kunnen wonen.
- In 2050 is definitief afscheid genomen van de auto in de binnenstad. De Diepenring is verder vergroend en optimaal ingericht voor de fiets.
- De binnenstad is in 2050 optimaal verbonden met de wijken en nieuwe ontwikkelgebieden per fiets en openbaar vervoer; gemengde stadsstraten lopen door in de aangrenzende wijken en zorgen zo voor verbinding.
- Over een kwart eeuw is minimaal 30 procent van de platte daken in de binnenstad vergroend. Hetzelfde percentage geldt ook voor het verharde/bebouwde oppervlak binnen bouwblokken.
- Een deel van de kamerverhuurpanden is door kanteling in de markt weer omgezet in grotere woningen voor andere doelgroepen, zoals gezinnen. Er zijn met de ontwikkellocaties extra woningen toegevoegd voor ouderen en gezinnen, politieagenten, verpleegkundigen, onderwijzers en andere middengroepen.
- In alle windrichtingen gebouwde fietsenstallingen aan de rand van het voetgangersgebied zijn in gebruik genomen.
- Aanloopstraten zijn verder versterkt met een goede stedelijke programmamix en ruimte voor lokale ondernemers. Doorgetrokken naar bestaande wijken en nieuwe ontwikkelgebieden, inclusief gemengd programma.
- Er zijn meer gebieden en straten met een eigen sfeer en identiteit, waaronder de onderwijskwartieren en de aanloopstraten met een eigen profiel.

- ▶ Het Stationsgebied is een levendig deel van de binnenstad met wonen/werken en cultuur en een aantrekkelijke openbare ruimte.
- ▶ De binnenstadscampus van de RUG rond het Harmoniegebouw is een groen, gemengd, doorwaadbaar en zeer karakteristiek deel van de binnenstad.
- ▶ In 2050 verbindt een nieuwe oostwest as de binnenstad met De Suiker en Meerstad, de Kardinges as met Beijum/Lewenborg en de Zernike as tussen de Kenniscampus en de binnenstad.
- ▶ De Hortusbuurt richting het Noorderplantsoen, de Westerhaven en het hele gebied richting het UMCG voelt over 25 jaar meer als het stadscentrum.
- ▶ Het nieuwe gebouw van kunst- en cultuurcentrum VRIJDAG aan de Sint Jansstraat is een succes.
- ▶ De transformatie van het Noordelijk Scheepvaartmuseum naar Museum aan de A is in 2028 voltooid.
- ▶ Vrijtijds- en kenniseconomie worden door de gemeente verder gefaciliteerd om Stad als economische motor van Groningen en Noord-Nederland verder te versterken.

Wat is de impact op voorzieningen en bereikbaarheid?

- ▶ De groeiende bevolking en het groeiend aantal banen, de woningbouw en andere ontwikkelingen in stad en regio, hebben gevolgen voor de binnenstad. De behoefte aan voorzieningen zoals winkels, horeca en verblijfsplekken in de binnenstad zal toenemen.
- ▶ De vraag naar mobiliteit zal fors groeien. Daarom vinden er investeringen op het Hoofdstation plaats, en worden nieuwe fietsenstallingen aangelegd. Er zijn tevens kiss & drive plaatsen en plekken voor kort parkeren.
- ▶ Er zijn met de komst van nieuwe wijken als Stadshavens en Suikerzijde veel meer bussen nodig om een stabiel OV-netwerk te garanderen. Nu wordt bijvoorbeeld de busroute over het Hereplein en Gedempte Zuiderdiep als een groot knelpunt gezien, vooral in de ochtendspits.

Wens voor de binnenstad

Het zou mooi zijn als Groningen in 2033 benoemd wordt tot Culturele Hoofdstad van Europa. Het erfgoed, de architectuur, het bruisende culturele leven, het ommeland in combinatie met de brede betrokkenheid van bewoners en stadspartners, vergroten de kansen om als stad deze uitverkiezing te winnen.

Wat wens jij voor Stad?

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

BRONNEN

Strategisch kader Geleide Groei – Kader voor doorontwikkeling van de binnenstad van Groningen, Gemeente Groningen, april 2024

Gebiedsjaarplan Centrum 2024 en 2025, Gemeente Groningen

Gebiedsagenda Centrum 2024 – 2027, Gemeente Groningen

De moderne agora – Hoe je met een mix van functies nieuwe energie en levendigheid brengt in centrumgebied, DNWS, 2024

Ruimte voor Retail - Detailhandels- en horecavisie, Gemeente Groningen, 2021

Ruimte voor Retail - Uitvoeringsprogramma Detailhandels- en horecavisie, Gemeente Groningen, 2021

Het veranderd winkellandschap in binnensteden, Colliers, april 2024

Winkelmarkt rapport - NVM Business de feiten, trends & analyses van 2024

Nieuwe ruimte – Ontwerpleidraad leefkwaliteit openbare ruimte, Gemeente Groningen en Felixx Landscape architects & Planning

De Groninger Kluften – Toekomstbestendige stadsdelen in de binnenstad van Groningen, Marketing Groningen en Groningen City Club, maart 2021

Economisch Binnenstad Onderzoek Groningen 2023. OIS Groningen, Oktober 2024

Economische Visie 2035, Provincie Groningen, juli 2024

Verkenning G6 vitale binnensteden – sturen op transformatie. Bureau Urbanism, Stec Groep, Rijksoverheid, gemeenten Amsterdam, Den Haag, Utrecht, Rotterdam, Eindhoven en Groningen. April 2022

Bestemming Binnenstad, Gemeente Groningen 2016

Actualisatie Bestemming Binnenstad 2021, Gemeente Groningen, november 2021

City Deal Dynamische Binnensteden – Regie op transformatie, Agenda Stad

Economische Agenda 2023-2026 – met energie naar de toekomst. Voor een groene en eerlijke economie, Gemeente Groningen

Kenmerken van bezoek(ers) aan de binnenstad van Groningen, Sweco, juli 2020

Startdocument Next City, Gemeente Groningen, 2018

Omgevingsvisie Levende Ruimte – Het vervolg op de Next City, de Groningse leefkwaliteit voorop, Gemeente Groningen, december 2021

Versterking lokale economie – raadsbrief B&W, Gemeente Groningen, december 2024

Horeca- en retailontwikkelingen binnenstad – raadsbrief B&W, Gemeente Groningen, mei 2023

Ambitiedocument gastvrijheidseconomie Groningen, Conceptrapport Ginder, maart 2025

Koopstromen onderzoek winkelgebied Centrum Groningen, I&O Research/BRDG Advies 2023.

Stadsprofilering – Samen voor een sterker Groningen, Marketing Groningen, mei 2025

Colofon

Samenstelling en eindredactie: Rupert Parker Brady. Coördinatie: Nynke Kloosterman. Vormgeving: Lisette Eisenga. Fotografie: Deon Prins (inhoudsopgave, 46), Stella Dekker (pagina 5,28,30,39,47,48,49), Dronevisuals (pagina 6,7,27,35,45), Johan Bosma (pagina 29,31), Niels Knelis (pagina 14,28), Sebastiaan Rodenhuis (pagina 8,17,19,20,22,24,32), Denise Jans (pagina 36), John Welling (pagina 41), Rudy en Peter Skitterians (pagina 29,30), Marketing Groningen (pagina 11).
© 2025

Nait soezen, moar deurbroezen!